

Posudok habilitačnej práce v odbore :

2.1.1. filozofia

Mgr. Martin Vašek, PhD.:

Filozofická reflexia náboženského dialógu v stredoveku: Akvinský, Lullus a Kuzánsky

Autor predloženej habilitačnej práce Mgr. Martin Vašek, PhD., nastolil jej vytýčenú problematiku na hranici filozofického a teologického videnia sveta. Pokúsil sa odpovedať na celý rad otázok súvisiacich s problémami chápania fenoménov stredovekého náboženského resp. medzináboženského dialógu so špecifickým zreteľom na diela Tomáša Akvinského, Rajmunda Lullusa a Mikuláša Kuzánskeho a ich vzájomného vzťahu, tak ako sa vnímal a vníma v rámci dejín európskeho filozofického myslenia, s osobitným ohľadom na viaceré etické, teologické a religionistické konzekvencie. Svoje úsilie habilitant realizoval nielen na pôde historického prierezu samotnej problematiky, ale aj z pohľadu niektorých súčasných postojov k tejto nesporne významnej téme. Nadviazal tak čiastočne na niektoré svoje časopisecky i knižne publikované diela, osobitne na monografie *Aurelius Augustinus o vôli, milosti a predurčení* z roku 2007 a *Kapitoly zo súčasnej filozofie náboženstva* z roku 2012.

Sú to témy, ktorým sa Mgr. Martin Vašek, PhD., dlhší čas venuje a ku ktorým má bytostný osobný vzťah. Cítiť to z celého textu, ktorého myšlienkovú výstavbu preniká ústredný a definitívny cieľ diela – nájsť prapôvodný zmysel dialogického vzťahu v kontexte étosu a personálneho porozumenia človeka, ktorý by mohol byť v konečnom dôsledku východiskom pre rozvíjanie humanizujúceho vyznenia filozoficko-antropologického aspektu teologickej problematiky. Frekventujú sa najmä pojmy dialóg, tolerancia, náboženstvo, viera.

Za konečnou verziou knižne vydanvej habilitačnej práce (vydal PhDr. Milan Štefanko – vydavateľstvo IRIS, Bratislava, 2014), ktorá nepochybne nie je konečnou z hľadiska budúcich vedeckých aktivít a výskumov svojho autora, cítime veľmi dobrú

autorovu zorientovanosť v problematike, za textom sa skrýva aj solídna znalosť pramenných materiálov z vytyčenej oblasti.

Vymedzenie tejto oblasti je v predloženej habilitačnej práci – ako to naznačuje už aj jej názov – skutočne výberové a takýto prístup vždy otvára možnosti kritike z pohľadu neúplnosti, a teda i prípadnej nedostatočnosti textu. Logickým završením na úrovni habilitačnej práce by bola podľa môjho názoru reflexia všetkých tých moderných pokusov o sformovanie univerzálneho náboženstva, ktoré sú živé v súčasnosti (osobitne veľkolepý pokus Sarvepalli Rádhakrišnana o definovanie „náboženstva ducha“ a naň nadväzujúce iniciatívy). Ako posudzovateľ sa však rozhodne nechcem pustiť touto cestou jednoduchej a lacnej kritiky absencie niektorých faktov, ktoré v práci nie sú povšimnuté, predsa len však aspoň na okraj poznamenávam, že pochopiť vzťah medzi názormi jednotlivých vybraných mysliteľov na jednej strane a myšlienkou možnosti vzniku univerzálneho náboženstva na druhej strane bez toho, aby sme reflektovali aktuálne úsilia v tejto oblasti, by nebolo celkom korektné. Ale, ako som už povedal, v habilitačnej práci rešpektujem autorov princíp výberovosti.

Autor habilitačnej práce hneď po prehľadných úvodných častiach, ktoré naznačujú teoretické smerovanie jeho úvah, zasväcuje čitateľa do prevažne filozoficko-teologickej problematiky špecifickosti a svojbytnosti pojmov dialóg a tolerancia. Autorove charakteristiky podstatných prvkov a črt názorov troch stredovekých náboženských mysliteľov, ako aj analýzy podstatných myšlienok ich najvýznamnejších diel sú výstižné a niekedy podávajú kvintesenciu názorov na prekvapujúco malej ploche priam gnómickým spôsobom.

Predložená habilitačná práca ako celok svedčí o zodpovednom pokuse komplexne pochopiť zaujímavú a neraz provokujúcu tému vzťahov medzi odlišnými náboženstvami; z hľadiska obsahu v nej prechádzame od historického pohľadu až k súčasnej medzináboženskej komunikácii, pričom autor si pozorne všíma a so znalosťou veci vyzdvihuje práve tie dôležité aspekty uvažovania stredovekých mysliteľov, ktoré sú napriek časovému odstupu relevantné pre súčasný dialóg medzi náboženstvami. Tu vidím najväčšiu inšpiratívnosť a novátorstvo práce Mgr. Martina Vaška, PhD.

Permanentne je v uvažovaní podobného typu prítomná otázka, či je vôbec možné v racionálne fundovanej a vybudovanej filozoficko-teologickej práci „argumentačné potvrdenie, či dokázanie pravdivosti a výlučnosti konkrétneho

náboženstva“ (19), či rozum môže principiálne potvrdzovať pravdivosť napríklad islamu, kresťanstva, judaizmu, buddhizmu atď., či je vôbec možné – čo aj z číreho metodologického aspektu – takúto schopnosť rozumu akceptovať. Obrovské pole relevantných tém, teoretických diskurzov a možných prístupov (heuristických, interpretačných atď.) má spoločného menovateľa v otázke „pravého náboženstva“, o oprávnenosti a zmyslupnosti dialógu náboženstiev, o reálnych možnostiach vecnej a racionálnej argumentácie v tejto oblasti.

Stredoveká teoretická reflexia náboženského pluralizmu a interreligiózneho dialógu, ktorá je v centre habilitantovho záujmu, je iba zlomkom nekonečných pokusov o dosiahnutie medzináboženského porozumenia, úsilia o „toleranciu“, väčšinou však chápanú v zmysle tézy: „radi ich privítame medzi seba, ak prijmú naše učenie (a upustia od svojich bludov)“. Dejiny nás presvedčajú, že ani ekumenický dialóg medzi kresťanmi, katolíkmi a protestantmi vychádzajúcimi z tej istej Biblie, ani napríklad medzi sunnitmi a šiítmi vychádzajúcimi z toho istého Koránu, nemá nádej na úspech. V okamihu, keď v akejkol'vek súvislosti použijeme slovné spojenie „pravé náboženstvo“, keď vôbec pripustíme, že je možné o niektorom náboženstve systémovo uvažovať ako o „pravom“ a o inom ako o „nepravom“, stane sa použitie pojmu „tolerancia“ nanajvýš problematickým a neúčelným. Vo viere sa nedá ustupovať; ustupovať môže iba rozum, a ten je v iracionálnych pochodoch mysle neprítomný. Zdôrazňovanie racionality a filozofického prístupu pred emočionalitou v oblasti náboženstva a viery sa tiahne celým textom habilitačnej práce. Pre uchádzača je to zjavne kľúčový problém, na ktorý chce odpovedať prostredníctvom teoretickej reflexie stredovekých mysliteľov.

Fenomén pravdy, ktorým sa aj autor predloženej habilitačnej práce zaoberá (a treba dodať, že nanajvýš kompetentne), má v interreligióznom dialógu – prípadne konflikte – výlučne subjektívny charakter; a tak – mohlo by sa zdať nezaujatému pozorovateľovi – existuje iba jediný druh skutočnej, reálnej a prakticky použiteľnej náboženskej „tolerancie“ – nevšímať si navzájom jeden druhého, nechať ho žiť podľa jeho predstáv, nepresvedčať, zanechať misionárske aktivity, opustiť výbojné zámery, napríklad „argumenty v prospech potvrdenia výlučnosti náboženstva založeného Kristom“ (alebo akéhokoľvek iného) si nechať iba pre seba, lebo to nie sú argumenty prakticky použiteľné v zmyslupnom dialógu medzi odlišnými náboženstvami. Hovoriť o racionálnych „argumentoch“ a „argumentácii“ v prípade zdôvodňovania vlastnej náboženskej viery alebo odmietania inej viery je diskutabilné. Argumenty akého typu

môžu byť v týchto súvislostiach použité? Ale nechcem jednostranne spochybňovať filozofickú legitimitu nastolenej problematiky; tento večný problém nachádza znovu a znovu aj medzi filozofmi svojich objavovateľov a riešiteľov, ktorí sú ním fascinovaní: zásadná je však otázka – ide o skutočnú tému hodnú vedeckého uvažovania alebo je to len pseudoprávny problém, na ktorý nebude možné nikdy úplne a zmysluplne odpovedať, pretože jeho predmet je ťažko a nejednoznačne definovateľný?

O pomerne širokých možnostiach invenčného prístupu autora k jadrú témy v najvyššej miere svedčí piata kapitola, ktorá sa priamo týka filozofickej reflexie náboženského dialógu v súčasnosti. Táto kapitola je však zároveň najkratšia (iba málo vyše štyroch tlačených strán) a v dôsledku toho aj najpovrchnejšia. Škoda. Považujem to za nevyužitú príležitosť. Myslím si dokonca, že práve táto problematika – hoci implicitne je prítomná v celom texte habilitačnej práce! – by sa bola mohla stať nosnou časťou habilitačnej práce, teoretickým pilierom, ktorý by iba v ilustratívnom zmysle podopierali tri „stĺpy“ stredovekých osobností. Pravda, iba za predpokladu, ak by sa ňou autor dokázal vyrovnáť na vyššej rovine teoretického zovšeobecnenia (k čomu sa prikláňa na viacerých miestach textu), ak by dokázal upozorniť na jej nadčasový význam.

Zaujalo ma mimochodom, že v knižne vydannej habilitačnej práci – ani v texte, ani v zozname použitej literatúry – sa nevyskytuje ani jediné dielo známeho švajčiarskeho teológa Hansa Künga, hoci tento autor pôsobil dlhodobo práve na poli medzináboženského dialógu a možno bez obáv povedať, že je jeho moderným priekopníkom. Bola to jedna z jeho teoretických priorít. Nech by sme už mali akýkoľvek vzťah voči niektorým konkrétnym Küngovým liberálnym názorom v oblasti rímskokatolíckej teológie alebo voči jeho postojom k papalizmu, určite by sme nemali obísť v kontexte filozofickej reflexie náboženského dialógu dielo Hansa Künga o kresťanstve, judaizme a islame. Dokonca ani vtedy, keď sa primárne zaoberáme stredovekom.

Taktiež by som bol očakával detailnejšiu úvodnú pracovnú definíciu, resp. hlbšie predbežné inštruktívne vysvetlenie – a to azda už v prvých častiach habilitačnej práce – čo vlastne budeme na nasledujúcich stranách rozumieť z našej súčasnej pozície napríklad pod termínmi „náboženstvo“, „viera“, „dialóg“, „pravda“ a pod. Tieto termíny totiž možno v intenciách multiplicity náboženstiev v rozličných kultúrno-civilizačných okruhoch vnímať úplne odlišne, až protikladne. Autor túto

možnosť naznačuje predovšetkým v súvislosti so vzťahom medzi kresťanstvom a islamom.

Užitočné by bolo aj vysvetliť, aké je podľa autora habilitačnej práce v tejto súvislosti miesto veľkých, ale aj (z hľadiska počtu prívržencov) menších svetových náboženstiev, ktoré zaujímajú v otázkach vzájomného vzťahu nejednotné, rôznorodé a neraz aj rozporuplné stanoviská, aké je toto miesto v globalizujúcom sa svete? Majú globalizačné procesy vplyv na vývin problémov a na formulovanie otázok, ktorými sa zaoberá habilitačná práca? Môžu byť skutočne budúce civilizačné konflikty predovšetkým konfliktami náboženskými, zápasom medzi jednotlivými náboženstvami a ich prívržencami?

Vzhľadom na skutočnosť, že nie vždy sa pod označením „medzináboženský dialóg“ v diskusiách zákonite myslí to isté, vhodné by azda bolo bývalo – aspoň podľa môjho názoru – aj dôslednejšie vzájomné rozlíšenie filozofických, kulturologických, psychologických, religionistických, pedagogických, teologických prípadne iných definícií náboženského dialógu a ďalších fenoménov, ktorých sa práca dotýka.

Záver posudku:

Navrhujem, aby sa predložená habilitačná práca, ktorej autorom je Mgr. Martin Vašek, PhD., s názvom *Filozofická reflexia náboženského dialógu v stredoveku: Akvinský, Lullus a Kuzánsky* stala základom habilitačného konania a aby jej autorovi po úspešnej obhajobe, ako aj na základe ďalších požadovaných predpokladov a po splnení všetkých ostatných náležitostí bola udelená vedecko-pedagogická hodnosť „docent“.

V Bratislave 10. júna 2015

.....
Prof. PhDr. Dalimír Hajko, DrSc.